

ХУДЕНКО О. О.,

здобувач

*(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)*

УДК 346.5+347.7

МІСЦЕ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються теоретичні проблеми визначення змісту використання об'єктів інтелектуальної власності в процесі здійснення господарської діяльності, особливості їх комерціалізації, а також виносяться пропозиції для актуалізації положень Господарського кодексу України.

Ключові слова: *об'єкт інтелектуальної власності, господарська діяльність, комерціалізація, особливості використання, правовий режим.*

В статье рассматриваются теоретические проблемы определения содержания понятия использования объектов интеллектуальной собственности в процессе осуществления хозяйственной деятельности, особенности их коммерциализации, а также выносятся предложения по актуализации положений Хозяйственного кодекса Украины.

Ключевые слова: *объект интеллектуальной собственности, хозяйственная деятельность, коммерциализация, особенности использования, правовой режим.*

The article deals with the theoretical problems of determining the content of the use of intellectual property in the process of economic activity, features of their commercialization and submitted proposals for actualization of the provisions of the Commercial Code of Ukraine.

Key words: *intellectual property, economic activity, commercialization, features of using, legal regime.*

Вступ. Інтелектуальна власність становить основу господарювання в світовій та національній економіці. Кожен об'єкт інтелектуальної власності поєднує в собі приватні інтереси його власника та публічні інтереси суспільства, проте значення конкретного об'єкта для сторін цих відносин виявляється саме в процесі його введення в господарський обіг. Аналізу втілення гіпотетичної значимості об'єктів інтелектуальної власності в практичну цінність і присвячене це дослідження.

Тематика дослідження відповідає 45 прийнятим рекомендаціям в рамках Плану дій Всесвітньої організації інтелектуальної власності в області розвитку, які були прийняті Генеральною асамблеєю в 2007 році державами-членами ВОІС.

Основою для визначення особливостей використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності стали дослідження О. Підпригори, Г. Боденхаузена, О. Вінник, В. Щербини, Г. Пронської, І. Коваль, П. Цибульова, М. Потоцького та інших учених.

Постановка завдання. Метою проведення даного дослідження є встановлення особливостей використання об'єктів інтелектуальної власності в процесі здійснення господарської діяльності. Поставлена мета зумовила наступні завдання дослідження:

- визначити сферу, яку охоплює використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності;
- встановити особливості використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності;
- розкрити, з урахуванням вищезазначених особливостей, правовий режим об'єктів інтелектуальної власності в складі майна суб'єктів господарювання;
- сформулювати пропозиції до вдосконалення норм Господарського кодексу України.

Результати дослідження. В сфері господарювання об'єкти інтелектуальної власності можуть виступати у двох вимірах. По-перше, це технологічні рішення, дизайнерські форми, позначення, результати творчої діяльності та інші об'єкти, які допомагають здійснювати господарську діяльність. По-друге, це те, що створення, удосконалення та переробка об'єктів інтелектуальної власності може виступати саме видом господарської діяльності, яка здійснюється таким суб'єктом господарювання.

Досить поширеною залишається думка про те, що в сфері господарювання використовується саме промислова власність, яка характеризується наявністю територіального принципу, необхідністю реєстрації об'єктів промислової власності, а також одержанням охоронного документу. З цього приводу В.С. Дроб'язко та Р.В. Дроб'язко зазначають, що «інтелектуальну власність слід відрізнити від промислової, яка, будучи складовою першої, характеризується тим, що її об'єкти знаходять застосування у виробничій діяльності (винаходи, промислові зразки)» [1, с. 15]. Проте вищезазначене не повинно сприйматися як недопустимість використання об'єктів авторського права та суміжних прав у господарській діяльності, адже такі обмеження не відповідають сучасній концепції господарювання. На підтвердження того, що сфера господарювання не обмежується лише використанням об'єктів промислової власності, відзначимо, що глава 16 Господарського кодексу України має назву «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності».

Кожен суб'єкт господарювання використовує у своїй діяльності об'єкти інтелектуальної власності, проте не кожен здійснює їх виробництво. Варто при цьому розуміти, що виробництво об'єктів інтелектуальної власності не є прерогативою лише інноваційних підприємств, це стосується також фармакологічних компаній, медіа бізнесу, книговидавничої діяльності, дизайнерських, інжинірингових, проєктувальних компаній та будь-яких інших суб'єктів господарювання.

Щодо використання об'єктів патентного права, то його необхідно розуміти в значенні статті 156 Господарського кодексу України, а саме виготовлення, запровадження в господарський (комерційний) обіг та застосування продукту, а також продукту виготовленого безпосередньо способом, що охороняється відповідно до закону [2]. Ввезення чи зберігання з зазначеною метою, а також пропонування для продажу зазвичай не вважається використанням, але для цілей правової охорони об'єктів інтелектуальної власності на ці дії також поширюється правовий режим використання [3, с. 88].

Особливість інтелектуальної власності як складової частини господарського обороту визначається її формою та життєвим циклом. Щодо форми, то стаття 419 Цивільного кодексу України містить умову, за якою право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного [4]. Нематеріальна форма об'єкту інтелектуальної власності, необхідність його обліку, відокремлення та реєстрації зумовлює особливості його життєвого циклу. Якщо життєвий цикл товару проходить стадію розроблення товару, виведення на ринок, зростання, зрілості і занепаду, то об'єкт інтелектуальної власності проходить стадії створення, набуття прав, використання (комерціалізації) прав, захисту прав інтелектуальної власності та їх припинення [5, с. 76-79].

Встановлені вище особливості форми та життєвого циклу, дозволяють перейти до визначення характерних ознак використання об'єктів інтелектуальної власності у господарській діяльності.

Особливістю використання об'єктів інтелектуальної власності в сфері господарської діяльності вважаємо наступне:

1. **Постановка об'єктів інтелектуальної власності на облік (баланс), що є прикладом поєднання організаційних і майнових елементів в господарських правовідносинах** [6, с. 27]. Зокрема, Господарський кодекс України в частині 8 статті 19 та частині 1 статті 145 передбачає, що усі суб'єкти господарювання, відокремлені підрозділи юридичних осіб, виділені на окремий баланс, зобов'язані вести первинний (оперативний) облік результатів своєї роботи, а майновий стан суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається у бухгалтерському обліку його господарської діяльності відповідно до вимог закону [2]. Для оформлення операцій із введення в господарський оборот і використання окремих придбаних (створених) об'єктів інтелектуальної власності підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності складається акт введення в господарський оборот об'єкта інтелектуальної власності [7].

2. **Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності.** Характерною ознакою функціонування сучасних розвинених економік є дієвий ринок об'єктів інтелектуальної власності, через який продукти творчої розумової праці вводяться в господарський обіг [8, с. 212]. П.М. Цибульов звертає увагу, що тільки на етапі комерціалізації компенсуються попередні витрати на створення і реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності, а також одержується прибуток – власне те, для чого в більшості випадків вони створюються [5, с. 79]. Можна виділити такі форми комерціалізації: використання об'єкта інтелектуальної власності у власному виробництві; передача права власності на об'єкт інтелектуальної власності; надання права на використання; внесення прав на об'єкт інтелектуальної власності в статутний капітал підприємства; лізинг; франшиза [9, с. 124].

3. Оскільки об'єкт інтелектуальної власності пройшов комерціалізацію, то виникає **постійна необхідність в його охороні та захисті**. Охорона здійснюється переважно патентним органом держави, вона спрямована на всі дії пов'язані з набуттям, реалізацією, використанням та припиненням прав на об'єкти інтелектуальної власності, а захист полягає у зверненні за відновленням порушених прав до судових чи адміністративних органів [10, с. 79]. Лише охорони об'єктів інтелектуальної власності недостатньо, оскільки саме здійснення їх захисту в юрисдикційних або неюрисдикційних формах дозволяє здійснити ефективну комерціалізацію. Винаходи, які не пройшли комерціалізацію, рідко становлять інтерес для конкурентів, оскільки саме комерціалізація є практичним способом перевірки теоретичної можливості одержання прибутку.

4. **Можливість досягнення значних конкурентних переваг за рахунок патентної монополії.** Не заглиблюючись в це питання на даному етапі дослідження, скажемо наступне: патентна монополія дозволяє усунути конкурентів, а усунення конкурентів збільшує ринкову владу. Сильний патент за правильно складеною заявкою з максимально можливим захистом дозволить суб'єкту господарюванню впевнено ввійти, закріпитися або утриматися на необхідному ринку. Для уникнення порушень конкурентного законодавства суб'єктам господарювання зі значною ринковою владою доцільно впроваджувати «антимонопольний комплаєнс». Антимонопольний комплаєнс – це комплекс заходів по забезпеченню відповідності компанії встановленим вимогам, а також моніторинг, виявлення та ідентифікація ризиків порушень в сфері антимонопольного законодавства [11].

5. **Недобросовісна конкуренція.** Інтелектуальна власність є одним з об'єктів, який піддається впливу недобросовісної конкуренції. Статтею 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» визначено, що недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [12]. Виходячи з того, що конкуренція існує між суб'єктами господарювання на конкретному ринку, необхідно враховувати, що акти недобросовісної

конкуренції можуть вчиняти не тільки юридичні особи (фізичні особи-підприємці) і не тільки на спільному для них ринку. Г. Боденхаузен, коментуючи статтю 10-bis Паризької конвенції про охорону промислової власності, звертає увагу на наступне: «Країни можуть поширювати поняття недобросовісної конкуренції на дії, які не є конкуренцією у вузькому змісті цього поняття – тобто діяльність в одній і тій же сфері промисловості або торгівлі, – але яка призводить до одержання вигоди особами, які її здійснюють, з репутації, яку мають суб'єкти господарювання в іншій галузі промисловості чи торгівлі» [3, с. 164]. В свою чергу, автори коментаря до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» звертають увагу на те, що «оскільки фізична особа, наприклад, не маючи юридичної легалізації свого статусу як суб'єкта господарювання, тим не менше може бути фактичним учасником ділового обороту, а отже, і конкуренції, та здійснювати свою діяльність в конкурентному середовищі. Також суб'єктами господарювання вважаються особи, які здійснюють контроль за діяльністю іншої фізичної чи юридичної особи, зокрема група суб'єктів господарювання, якій притаманні ознаки пов'язаності» [13, с. 30].

6. **Аудит інтелектуальної власності** – це систематичний огляд та економіко-правовий аналіз об'єктів інтелектуальної власності, метою якого є оцінка потенційних ризиків і переваг суб'єкта господарювання, пов'язаних з використанням об'єктів інтелектуальної власності, та розробка стратегії управління такими ризиками і перевагами [14, с. 78-79]. Термінологічне сполучення «аудит інтелектуальної власності» за змістом найбільш наближене до англomовного варіанта «intellectual property due diligence», а не до визначення та змісту аудиту, який здійснюється сертифікованими аудиторами, згідно зі статтею 3 Закону України «Про аудиторську діяльність».

Н.М. Мещерякова визначає наступні сфери, які охоплюють аудит інтелектуальної власності [15]:

- інвентаризацію нематеріальних активів компанії та виявлення об'єктів, що підлягають правовій охороні: об'єкти авторських прав, знаки для товарів і послуг, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, комерційна таємниця, ноу-хау;
- аналіз правових підстав використання об'єктів інтелектуальної власності в компанії;
- складання договорів, у тому числі на розробку об'єктів інтелектуальної власності із співробітниками підприємства та третіми особами, договорів про конфіденційність та комерційну таємницю, ліцензійних, про передачу технологій та ноу-хау, договорів про передачу виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- здійснення вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності, консультування з питань постановки на бухгалтерський облік, консультування щодо внесення об'єктів інтелектуальної власності до статутного фонду компанії;
- консультування з питань оподаткування операцій з використанням об'єктів інтелектуальної власності;
- консультування щодо розрахунку ліцензійних платежів, авторської винагороди за використання об'єктів інтелектуальної власності;
- складання бізнес-планів використання об'єктів інтелектуальної власності.

Аудит інтелектуальної власності подібно до антимонопольного комплаєнсу не становить собою обов'язкової умови здійснення господарської діяльності в сфері створення чи використання об'єктів інтелектуальної власності. Якщо портфель інтелектуальної власності охоплює значну кількість об'єктів інтелектуальної власності, ведеться постійна розробка нових і оновлення застарілих винаходів, промислових зразків та знаків індивідуалізації, то проведення аудиту інтелектуальної власності є виправданою і необхідною складовою нормального функціонування такого суб'єкта господарювання.

Зазначені вище особливості використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності дозволяють встановити особливий **правовий режим об'єктів**

інтелектуальної власності як майнової основи господарювання. Виходячи з загального поняття правового режиму майна суб'єкта господарювання, яке пропонується В.С. Щербиною, можемо розкрити правовий режим об'єктів інтелектуальної власності в таких елементах [16, с. 251]:

а) структура об'єктів інтелектуальної власності. Об'єкти інтелектуальної власності складаються з виключних майнових (дозволяти використання та забороняти використання), майнових (використовувати та інші права) та немайнових прав (не підлягають відчуженню) [17, с. 11]. Але не для всіх об'єктів інтелектуальної власності законодавством передбачена наявність виключних майнових прав. За видами: авторські і суміжні права; об'єкти патентного права; засоби індивідуалізації; нетрадиційні об'єкти.

б) порядок (джерела, способи, процедура) формування об'єктів інтелектуальної власності та майновий стан (шляхом відображення його засобами бухгалтерського обліку) суб'єкта господарювання. Формування об'єктів інтелектуальної власності здійснюється за двома видами підстав: приватноправові (створення об'єкту авторського права, використання комерційного позначення) та публічно-правові (реєстрація винаходів, корисних моделей, промислових зразків, реєстрації договору про передачу виключних майнових прав тощо). Процедура реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, для яких вона передбачена, має ряд своїх особливостей для кожного з відповідних об'єктів. Наприклад, щодо реєстрації об'єктів патентного права передбачено таку процедуру:

- подача заявки на одержання патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок;
- сплата збору за подачу заявки;
- попередня експертиза;
- формальна експертиза;
- для винаходів: кваліфікаційна експертиза та сплата збору за її проведення, публікація відомостей про подання заявки (через 18 місяців після подачі заявки);
- сплата державного мита за видачу патенту і збору за публікації про видачу патенту;
- внесення відомостей до відповідного реєстру, видача патенту та публікація про видачу патенту [18; 19].

Відображення об'єктів інтелектуальної власності в майновому стані суб'єкта господарювання здійснюється за допомогою типових форм первинного обліку об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів [7]. Такими первинними документами є:

- акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів;
- інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів;
- акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів;
- інвентаризаційний опис об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів.

в) порядок комерціалізації різних видів об'єктів інтелектуальної власності у процесі здійснення господарської діяльності. Загальними для більшості об'єктів інтелектуальної власності формами комерціалізації є: використання об'єкта інтелектуальної власності у власному виробництві; передача права власності на об'єкт інтелектуальної власності; надання права на використання; внесення прав на об'єкт інтелектуальної власності в статутний капітал підприємства; лізинг; франшиза [9, с. 124]. Вважаємо за необхідне звернути увагу на характерні особливості та проблемні моменти певних форм комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності:

- Використання об'єкта інтелектуальної власності у власному виробництві.

Наявність у особи, яка здійснює господарську діяльність пов'язану з використанням певного патенту цього охоронного документа ще не свідчить про її монопольне право на його використання. Патент видається заявникові тільки після внесення відомостей до Державного реєстру патентів на винаходи (корисні моделі, промислові зразки). Для того, щоб власник патенту не був виключений з реєстру йому необхідно підтримувати чинність патенту, а саме – сплачувати щорічний збір. З часом вартість збору збільшується (для юридичних осіб з 300 грн. до 3800 грн. станом на 2014 рік) [20]. Власник патенту може подати органу патентування заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу, що дозволяє зменшити розмір зборів за підтримання чинності патенту на 50%.

Власники свідоцтва на знак для товарів і послуг сплачують збір за продовження строку дії свідоцтва один раз на 10 років. Розмір збору залежить від кількості осіб, яким він належить, та кількості відкритих класів товарів і послуг [20].

– Передача права власності на об'єкт інтелектуальної власності.

Передача виключних майнових прав (права власності) на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, сорти рослин, породи тварин та компонування інтегральної мікросхеми оформлюється договором про передання виключних майнових прав, а факт такої передачі підлягає державній реєстрації [4].

– Надання права на використання.

Передача права користування об'єктом інтелектуальної власності здійснюється на підставі ліцензійних договорів, ліцензії (виключної, невиключної, одиначної). Такі договори не підлягають обов'язковій державній реєстрації, але на вимогу ліцензіара або ліцензіата можуть бути зареєстрованими з відповідним внесенням відомостей до Державного реєстру патентів на винаходи (корисні моделі, промислові зразки) [4].

– Внесення прав на об'єкт інтелектуальної власності в статутний капітал підприємства.

Господарський кодекс України в частині 5 статті 156 передбачає, що володілець патенту може передавати свої права щодо використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка як вклад у статутний капітал підприємства [2]. Володілець може передавати саме права використання, а не права власності на об'єкти патентного права як вклад до статутного капіталу. Зумовлено зазначене тим, що об'єкти патентного права вимагають щорічного підтримання на відміну від торгових марок чи інших об'єктів інтелектуальної власності.

– Лізинг.

Лізинг об'єктів інтелектуальної власності є новою формою комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в українській економіці. Його поява вперше зафіксована в Класифікаторі видів економічної діяльності 2010 року під класом 77.40. Цей клас включає діяльність із надання прав на використання продуктів інтелектуальної власності й подібних продуктів, за якими сплачують роялті або ліцензійне мито його власнику (тобто власнику майна). Лізинг таких продуктів може приймати різні форми, такі як дозвіл на відтворення, використання в наступних процесах і продуктах, управління бізнесом під торговельною маркою на умовах франчайзингу тощо. Власники продуктів інтелектуальної власності можуть виступати їх розробниками або ні [21].

– Франшиза.

Не дивлячись на обов'язок реєстрації договорів франчайзингу згідно з частиною 2 статті 367 Господарського кодексу України та частини 2 статті 1118 Цивільного кодексу України така реєстрація на сьогодні не здійснюється [2; 4].

г) порядок вибуття об'єкта інтелектуальної власності з майнової сфери суб'єкта господарювання. Вибуття об'єкта інтелектуальної власності відбувається на підставі акту вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів. Підставами вибуття об'єктів патентного права є: визнання патенту (сві-

доцтва) недейсним, припинення дії патенту, закінчення строку дії патенту, укладення договору про передання виключних майнових прав тощо [18; 19].

Висновки. Інтелектуальна власність є невід'ємною складовою господарського обороту. При здійсненні господарської діяльності суб'єкт господарювання повинен реально оцінювати не тільки обсяг власних доходів та витрат, а й можливості, які йому може надати правильне впровадження об'єктів інтелектуальної власності в свою виробничу діяльність. Проте неузгодженість положень Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та спеціальних законів з питань охорони різних об'єктів інтелектуальної власності, створюють проблеми для ефективного використання таких об'єктів, що змушує правознавців постійно звертатися до різних способів заповнення законодавчих прогалин або усунення правових колізій, адже проблеми правового характеру не можуть бути врегульованими політичними або економічними важелями.

Враховуючи, що договори франчайзингу підлягають державній реєстрації, але фактично така реєстрація не здійснюється і найближчим часом реєстр таких договорів не створюватиметься, пропонуємо викласти частину 2 статті 367 Господарського кодексу України в такій редакції: «2. Факт надання об'єктів права інтелектуальної власності в користування за договором комерційної концесії підлягає державній реєстрації за правилами державної реєстрації ліцензійних договорів».

Необхідно розуміти, що частина 3 статті 156 Господарського кодексу України регулює саме використання винаходів, корисних моделей та промислових зразків у сфері господарювання, тобто лише одне з майнових прав, що передбачені в частині 1 статті 424 Цивільного кодексу України. В частині 3 статті 156 Господарського кодексу України йдеться про використання всіх трьох об'єктів патентного права, а саме винаходу, корисної моделі та промислового зразка, при цьому не враховано особливості використання останнього. Тому, пропонуємо доповнити абзац 2 частини 3 статті 156 Господарського кодексу України після слів «відповідно до закону» словами такого змісту: «як винахід чи корисна модель».

Обмеження передачі виключних майнових прав на об'єкти патентного права до статутного капіталу, з економічної точки зору, можна охарактеризувати як негативне. Політико-правове призначення цієї норми полягає в попередженні випадків формування статутного капіталу суб'єкта господарювання за рахунок патентів, які не підтримуються, або правова охорона яких вже закінчується. Вважаємо, що обмеження форм комерціалізації повинно здійснюватися лише у випадках, пов'язаних з особливим правовим режимом самого об'єкту інтелектуальної власності (наприклад, це стосується комерційної таємниці), а не з причин можливості формування «пустого» статутного капіталу. Необхідно викласти частину 5 статті 156 Господарського кодексу України в такій редакції: «Володілець патенту може передати свої права щодо використання або виключні майнові права на винахід, корисну модель чи промисловий зразок як вклад у статутний капітал підприємства».

Необхідно оновити, привести у відповідність норми статей 32-37, 251-256 Господарського кодексу України до норм Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та Закону України «Про захист економічної конкуренції», а саме дії, що кваліфікуються як акти недобросовісної конкуренції, та відповідальність за їх вчинення.

Список використаних джерел:

1. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності : навч. Посібник – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
2. Господарський кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Голос України. – 2004. – 14 березня.
3. Боденхаузен Г. Комментарий к Парижской конвенции по охране промышленной собственности / Издательство «Прогресс». – М. : 1976 г. – 311 с.

4. Цивільний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // *Голос України*. – 2004. – 12 березня.
5. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. *Управління інтелектуальною власністю* / за ред. П.М. Цибульова : монографія. – К. : «К.І.С.», 2005. – 448 с.
6. Вінник О.М. *Господарське право : навчальний посібник*. – 2-е вид., змін. та доп. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. – 766 с.
7. Наказ Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 р. «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» // *Офіційний вісник України*. – 2004. – №5 0. – Ст. 3301.
8. Базилевич В.Д. *Інтелектуальна власність : підручник*. – К. : Знання, 2006. – 431 с.
9. Цыбулев П.Н. *Маркетинг интеллектуальной собственности*. – К. : Ин-т. интел. собств. и права. 2004. – 184 с.
10. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. *Управління інтелектуальною власністю* / за ред. П.М. Цибульова : монографія. – К. : «К.І.С.», 2005. – 448 с.
11. Никитин Д., Пустовалова Е. *Инструменты обеспечения контроля за соблюдением корпоративных стандартов: роль и место программ compliance* / *Материалы конференции «Деловая культура как фактор устойчивого развития экономики» 18.02.2011.* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tpprf.ru/common/upload/09.03._Ekaterina_Pustovalova_ICA_RR_S_RRR.pdf.
12. Закон України від 7 червня 1996 р. «Про захист від недобросовісної конкуренції» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
13. Науково-практичний коментар до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Науково-практичне видання / Г.О. Андрощук, Т.Б. Бондарев, Н.А. Іваницька, С.В. Шкляр. – К. : ВД «Юридична газета», 2013. – 176 с.
14. Мещерякова Н.М. *IP due diligence – необходимость, а не роскошь!* // *Напитки. Технологии и Инновации*. – Сентябрь–октябрь 2011. – С. 78–79.
15. Мещерякова Н.М. *Юридичний аудит об'єктів права інтелектуальної власності (IP due diligence)* / *Матеріали доповідей на LegalCamp 2.0.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/legalcamp/meshcheryakova>.
16. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 3-е вид./ За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт. : О.А. Беяневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 776 с.
17. Потоцький М.Ю. *Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження* [Текст] : автореферат ... канд. юрид. наук спец. : 12.00.01 / М.Ю. Потоцький. – Х. : Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, 2009. – 20 с.
18. Закон України від 15 грудня 1993 р. «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – №7. – Ст. 32.
19. Закон України від 15 грудня 1993 р. «Про охорону прав на промислові зразки» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 7. – Ст. 34.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 р. «Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» // *Офіційний вісник України*. – 2004. – № 51. – Ст. 3354.
21. *Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/77/KVED10_77_40.html.

